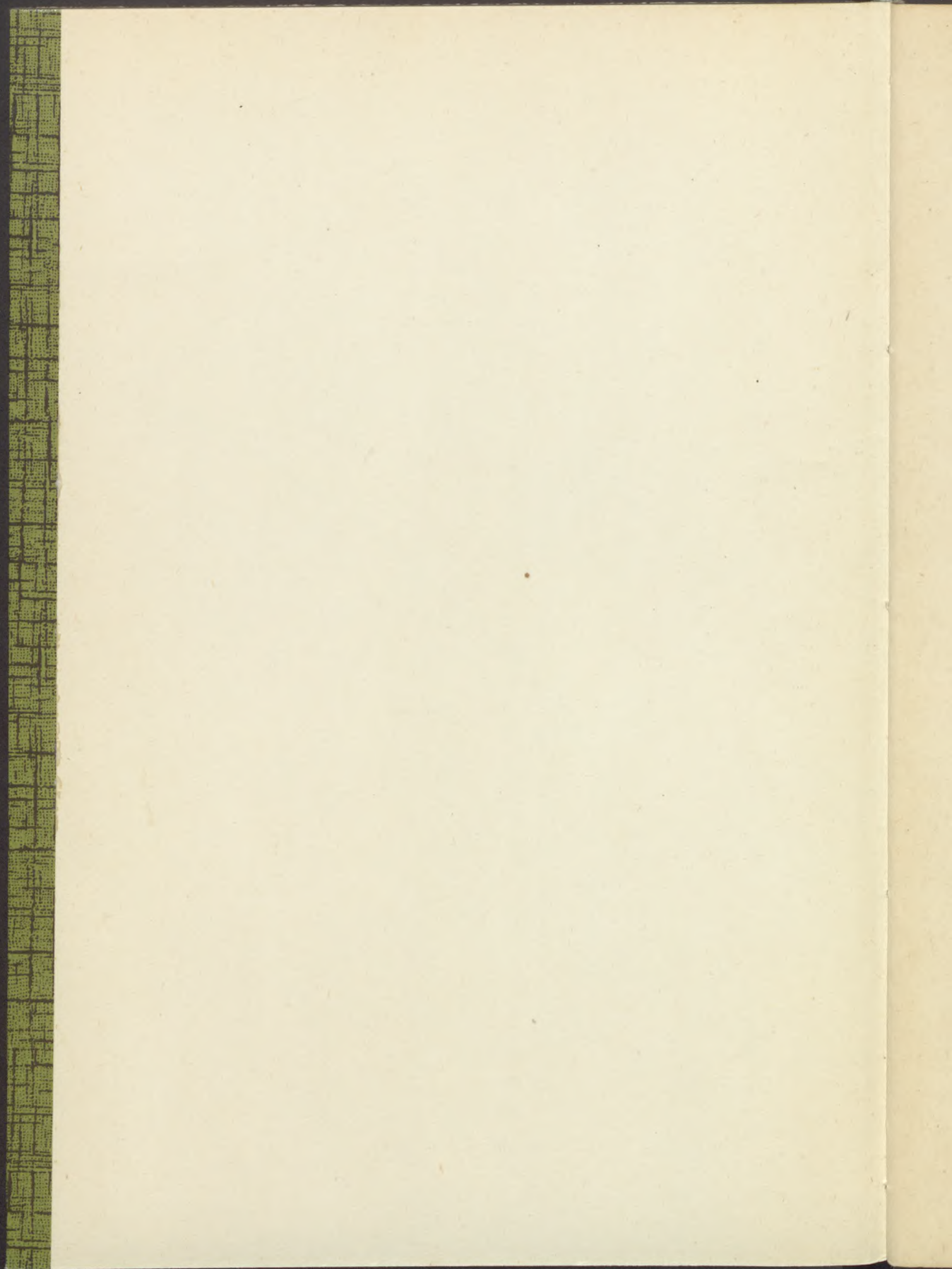
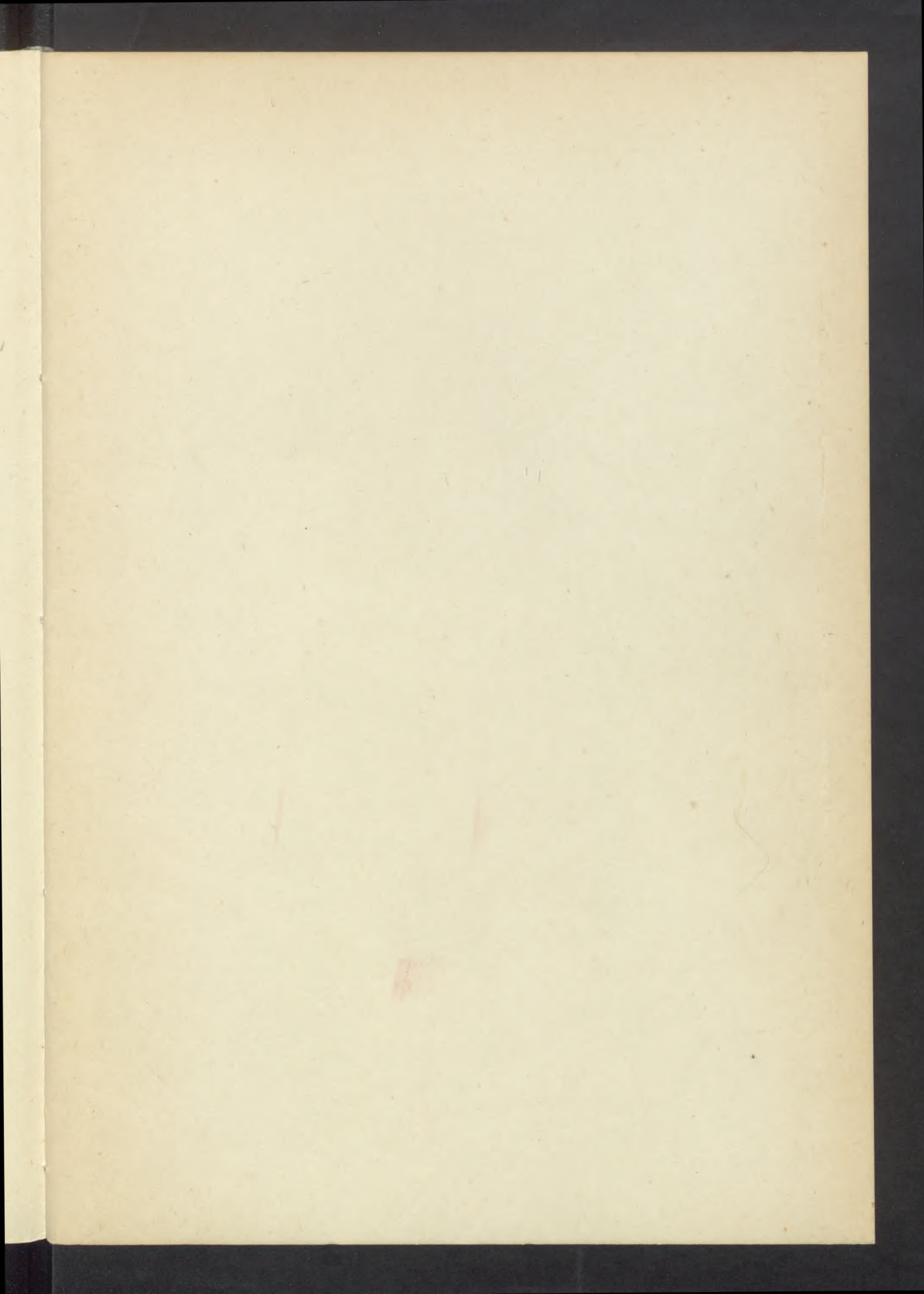
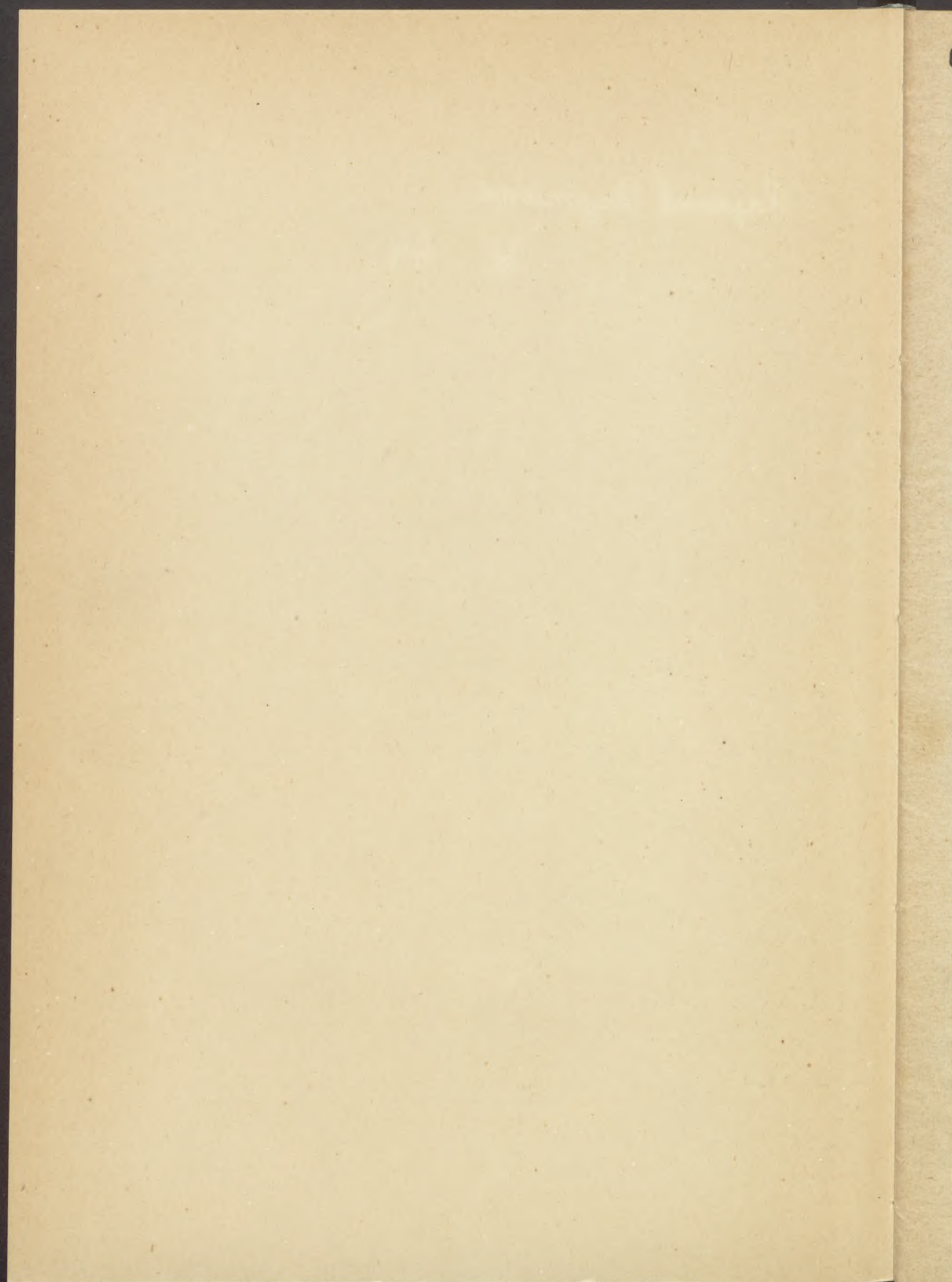

617.777

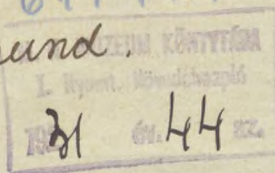

Rapaičs Rajmund

(R
2)

A jerikói rózsza és a karácsonyi virágok.

Aki mostanában elnéz botanizálni a vásárcsarnokba, annak csakhamar megakad a szeme azon a hangzatos reklámon, amellyel a sokféle szép virág között a legcsodálatosabbat, a jerikói rózsát hirdetik. Keskeny asztalon néhány tányérban növénygombolyagok halmaza látható, mögöttük pedig fehér lapra írott betűk hirdetik: Szentföldi emlék! Örökké élő virág! Feltámadás rózsája! A magyarnyelvű felirat körül németnyelvű nyomtatott cédulák olvashatók, amelyek elárulják, hogy a szentföldi emlék árusa sohasem járt Palesztinában, hanem üzleti úton Németországból szerezte be kelendő cikkét, amelyet a németnyelvű reklámcédula a természet csodájának hirdet. (1. kép.)

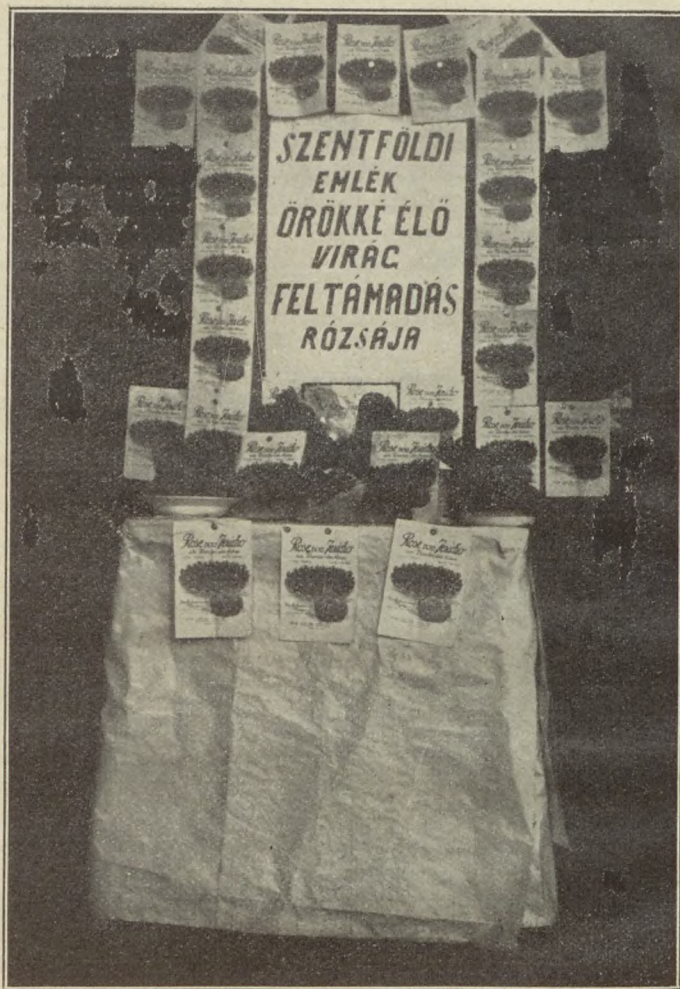
Ugyancsak a németnyelvű reklámcédula magyarázza meg, mi az a csoda, amely miatt ezt a növényt örökké élő virágnak és a feltámadás rózsájának magasztalja a magyar felirat. Ha nem sajnáljuk azt a néhány pengőt, amelyért a vásárcsarnoki árus a csodanövényt árulja, magunk szemével is könnyen megismerhetjük a természet eme csodáját. Nem kell ehhez más, csak kevés víz, amellyel a gomolyaggá összecukorodott növényt megnedvesítjük s máris tanúi vagyunk annak a nevezetes jelenségnek, amellyel ez a növény magára hívta a figyelmet: az összecukorodott ágak lassan-lassan kiegyenesednek és a „rózsza“ egészen szétterül.

A szakembert ez a jelenség egyáltalában nem lepi meg, mert tudja, hogy egyszerű természeti folyamatot szemlél. A botanikus *Selaginella lepidophylla* néven ismeri ezt a Mexikóban, Texasban és Kaliforniában honos, korpafűszerű növényt, a feltámadásnak nevezett jelenségről pedig tudja, hogy azonos a mohák feltámadásával, vagyis több moha ama tulajdonságával, hogy rendkívül sokáig elviseli összecukorodott állapotban a szárazságot, mihelyt azonban víz éri, megint újra megkezdje élettevékenységét és a felszívott víztől úgy megdagad, mint a szivacs. Ennek a dagadásnak következménye az ágak kiegyenesedése és végeredményben a „rózsza“ kinyílása.

A vásárcsarnokban árult csoda olyan egyszerű jelenség, hogy annak megértéséhez valóban nagyon csekély természettudományi előképzettség elegendő. Sokkal inkább meglepi az embert az a körülmény, hogy itt amerikai növényt árulnak jerikói és szentföldi emlék gyanánt, holott kétségtelen, hogy ez a jerikói rózsza sohasem láthatta sem Jerikót, sem Palesztinát. Nyilvánvaló tehát, hogy jerikói rózsza néven itt olyan növényt árulnak, amely csak később kaphatta ezt a nevet, de valaha más növényt, vagy növényeket tisztelhettek ezen a néven.

És valóban, ha elindulva a jerikói rózsá nyomán, fellapozzuk a régi foliánsokat, csakhamar kiderül, hogy különböző korokban különböző növények szerepeltek jerikói rózsá gyanánt, viszont az igazinak vitatott jerikói rózsá meglehetősen későn kapta ezt a nevét. A nedv-

1. kép. Jerikói rózsá a budapesti Központi Vásárcsarnokban
(ROSEMBERSZKY Ö. felvétele.)

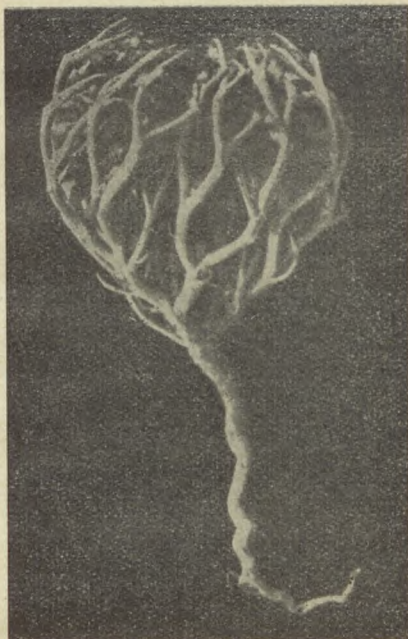
szívó és felnyíló, ASCHERSON által higrochasztikusnak nevezett mozgást végző növények közül, amilyenek a sivatagokban nem tartoznak a ritkaságok közé és ilyen módon biztosítják a sivatagi klíma alatt magjuk részére a csirázási feltételeket, az *Anastatica hierochuntica* és az *Odontospermum pygmaeum* jutottak ehhez a névhez. De olyan jerikói rózsákat is ismer az irodalom, amelyek egyáltalában

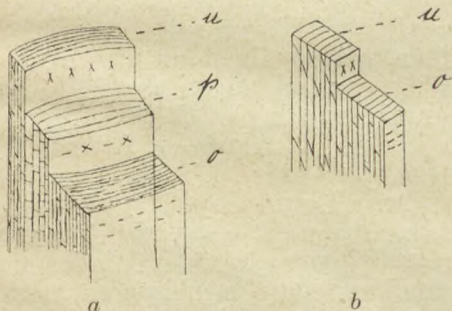
nem mutatják a „feltámadás” jelenségét, mint az „amomum” és a lone (*Lonicera caprifolium*).

A botanikai irodalomban leggyakrabban az *Anastatica hierochuntica* a jerikói rózsa. (2. kép.) Jellegzetes nemzetségevét LINNÉ-től kapta, a görög *anastasis* ugyanis feltámadást jelent. A *hierochuntica* név eredete sokkal régibb, Jerikó régi görög Hiericho nevétől ered és annyit jelent: jerikói. A keresztesek családjába tartozó sivatagi apró növény Észak-Afrikában és a Vörös-tenger mellékén honos. Mikor magjai megértek, ágai összehajlanak s a szél az egész növénygombolyagot elgörgeti a sivatagi homokon. Ha azonban eső éri a növényt, ágai a nedvszívás következtében kiegyenesednek, a termések pedig felnyílnak és az eső a magvakat a földbe mossa.

Az *Anastatica hierochuntica* higrochasztikus mozgásának mechanizmusát C. STEINBRINCK és H. SCHINZ derítették fel. Régebben azt hitték, hogy az ágak kiegyenesedése a külső rostok nagyobb mértékű elfásodásának következménye. Nevezett szerzők kimutatták, hogy az ágakban a rostok a külső vagy alsó oldalon nem fásodnak el jobban, mint a belső vagy felső oldalon, hanem csak annyi közöttük a különbség, hogy az alsó rostok

2. kép. *Anastatica hierochuntica*.
(G. SCHLENKER nyomán.)

3. kép. Az *Anastatica hierochuntica* higrochasztikus mechanizmusa: a) az ág radiális hosszmetsete, b) tangentiális oldalmetszete, (u) hosszanti pórusos rostok rétege az ág alsó oldalán, o) keresztpórusos rostok rétege az ág felső oldalán, p) bél). STEINBRINCK és SCHINZ nyomán.

az alsó rostok pórussai hosszantiak, a felsőkéi ellenben keresztirányúak. (3. kép.)

Az *Anastatica hierochuntica* higrochasztikus mozgása nagyon régen magára hívta az ember figyelmét. GAYET, francia régész, ezelőtt vagy 30 évvel a francia közoktatásügyi minisztérium megbízásából ásásokat végzett a Nílus jobb partján fekvő Antinoe nevű temetővárosban és ott megtalálta a híres görög hetéra, THAIS, múmiáját. A regényes sorsú hetérával sokat foglalkozott az irodalom, előbb MAENANDER-nek, a dramatikusnak, majd SÁNDOR-nak Makedónia királyának volt a sze-

retője, később azonban PTOLOMAEUS, egyiptomi király vette el s ebből a házasságából két gyermeke született. GAYET bebizonyította, hogy THAIS keresztényként halt meg és a IV. században, 393 előtt élt. THAIS múmiája kezében szorongatja az *Anastatica* gombolyagját s így kétségtelen, hogy az *Anastatica* már a kereszténység első századaiban a feltámadás szimbolumaként szerepelt.

Milyen nevet hordott akkor, a néma lelet nem árulja el és a középkori irodalom sem jegyezte föl. Egyáltalában, bár az újkori szerzők azt írják, hogy „a középkor orvoslatában, az álomfejtésben és kártyavetésben nevezetes szerep jutott neki; vele jövendöltek a sóvárgott családi gyarapodásra“ és hogy a keresztes lovagok meg a Szentföld zarándokai gyakran hozták Európába, meg kell állapítanunk, hogy a nyugati középkori botanikai és orvosi irodalom nevét sem említi a jerikói rózsának. Mikor tehát a renaissance írói a középkori barátokra hárítják az *Anastatica* népies neveinek eredetét, vagy rossz nyomon járnak, vagy pedig ez az állításuk csak a keleti, ókereszténykori szerzetesekre vagy remetékre vonatkoztatandó.

Az *Anastatica* ott lett misztikus jelenséggé, ahol már az ókorban is legerősebb volt a feltámadás hite, Egyiptomban és az egész középkoron át ott foglalkozott vele legtöbbet a képzelet s ma is legtöbb az egyiptomi neve. A középkorban a híres arab orvos és utazó, IBN EL BEITAR (1197—1248) említi az egyszerű gyógyszerekről, vagyis a gyógynövényekről írott munkájában. A növény arab neve ebben a munkában *keff Mariam*, vagyis Mária keze, és ez a név ma is általánosan használatos az arabok között Egyiptomban. Ezenkívül még következő arab neveit jegyezték föl az újabb időkben: *kufefe* = kezecske (Egyiptom és a Vörös-tenger beduinjai), *kamash* = harapófógó (Felső-Egyiptom), *komesht en nebi* = a próféta harapófógója (Szahara), *gebda* vagy *gabda* = ököl (Egyiptom), *keff Fatma* = a próféta lányának keze (Algir beduinjai), *id Fatma binten nebbi* = a próféta lányának, Fatmának keze (Biszkra). Mint ezek a nevek mutatják, az arabok kézzel és harapófógóval hasonlították össze a növényt s a higrochasztikus mozgást a felnyíló ujjakkal és harapófógóval.

Európában csak a középkor végén, a XV. században tűnik fel az *Anastatica* a botanikai irodalomban, még pedig talán nem ok nélkül Velencében, ahol tudvalevőleg nagyon sok keleti áru és keleti tudomány jutott Európába. BENEDETTO RINIO kéziratoss füveskönyve, amelyet pompás növényképekkel illusztrált ANDREAS AMADIO, és amelyet ma a velencei Szent Márkus-könyvtár őriz, *rosa sanctae Mariae* néven említi ezt a növényt. Az a körülmény, hogy Európában csak a XV. században jelentkezik először az *Anastatica* és akkor sem jerikói rózsza néven, a legnagyobb óvatosságra int és arra a következtetésre jogosít, hogy a jerikói rózsza egész mondaköre csak a XVI. században alakult ki olyan értelemben, mint ahogyan később általánosan elterjedt.

A XVI. században tudós és kalandvágyó utazók számára megnyílt a keleti út és egyre nőtt azok száma, akik személyesen fölkeresték a Szentföldet. Kétségtelen, hogy csak ekkor és csak ezek a keleti utazók nevezték el az *Anastaticá-t* jerikói rózsának s ez a név úgy keletkezett, hogy az élelmes arabok Palesztinában különféle szent-

földi emlékeket kínálgattak jó áron a kíváncsi európaiaknak, így például Jerikóban a feltámadás rózsáját s mint jerikói árucikk kapta a jerikói nevet. Hogy pedig a szentföldi utazók miért éppen Jerikóban kerestek valami különös rózsát, annak az a magyarázata, hogy SIRACH könyvének 24. fejezetében a 18. versben olvasták a következő hasonlatot: „Úgy nővök fel, mint a pálma Engeddiben és a rózsák Jerikóban.“ SIRACH ugyan nem gondolt másra, mint a rendes rózsára, és mert szinte másfél század választja el a kereszténységtől, még csak a feltámadás jelképével sem foglalkozott, de a szentföldi utazók mit hozhattak volna mást emlékebe Jerikóból, mint jerikói rózsát és az arabok mit adhattak volna mást, hosszú útra alkalmas „virágot“, mint az *Anastaticá*-t, amely ugyan nem terem Jerikó mellett, de annál különösebb.

Így hozta Zürichbe a jerikói rózsát PETER FÜSSLI, aki 1524-ben utazott Palesztinában; a zürichi városi könyvtárban őrzött kézirata két ábrában is bemutatja az *Anastaticá*-t, egyiken összegombolyodva, a másikon felnyílva. Így ismerkedett meg a jerikói rózsával a francia PIERRE BELON (1518—1564) is, akinek nevét a munkáját latinra fordító CLUSIUS Bellonius alakban örököltette meg. De már ebben az időben is voltak olyanok, akik nem elégedtek meg a piacon vásárolt szentföldi emlékekkel, hanem fölkeresték az emlékek árult növényt a termőhelyén is. Így tett a jerikói rózsával LEONHART RAUWOLF, aki Augsburghban született és kalandos élet után mint katonaorvos halt meg Magyarországon, Hatvanban. RAUWOLF sok növényt gyűjtött keleti útján és éppen ezért herbáriumának már életében nagy híre támadt. Halála után előbb a bajor választófejedelem könyvtárába, majd onnan a harmincéves háborúban a svédek birtokába került, a svédektől Angliába jutott, ahol előbb PLUKENET, azután MORISON és RAY használta, végül a leideni egyetemi könyvtár vette meg s ma is ott őrzik.

RAUWOLF jerikói rózsája volt tehát a botanikusok klasszikus *Anastatica*-példánya s így érdemes idéznünk MORISON följegyzését: „Ezt a növényt RAUWOLF az Arab-sivatagban a Vörös-tenger partvidékén homokon gyűjtötte.“

A XVI. században lett a jerikói rózsából karácsonyi virág is. Ebben a tekintetben a későbbi szerzők főként BELON-ra hivatkoznak, aki leírja, hogy a karácsonyi virrasztáskor vízbe teszik a jerikói rózsát, amely ott lassanként felnyílik. BELON lehet a forrása annak a tévedésnek is, hogy a jerikói rózsza babonái a barátoktól erednek. MORISON így idézi BELON szavait: „*Impostores Monachi, ut ait BELLONIUS, hanc plantulam Rosam Hierichonteam appellarunt, quia planta haec diu exsiccata, si postmodum aquae imponatur (propterea quod omne siccum appetit humidum) sese paulatim explicat, quod tolerabilis imposturae praetextum dedit, atque spectantibus admirationem induxit, dum affirmant hanc plantam in vigilia nativitatis Domenicae duntaxat aperiri, vel mulieribus partus difficultate laborantibus.*“

Más szerzők, így például TABERNAEMONTANUS, semmit sem tudnak a barátokról, hanem azt a babonát, hogy csak karácsony éjjelén nyílik fel a jerikói rózsza, a vénasszonyok mesterkedéseinek rovására

írják. TABERNAEMONTANUS szerint: „Es wird diese Rose von den alten Weibern in grossem Werth gehalten, und geben für, dass sie das gantze Jahr über zu bleibe, ohn allein die Christnacht, da soll sie sich in einer gewissen Stund aufthun, wenn man sie in frisch Wasser setzt.“

Az *Anastatica* mellett nagyon korán felmerül a füveskönyvekben jerikói rózsza gyanánt az *amomum* is. LOBELIUS és LONICERUS írják, hogy sokan az *amomum*-ot tartják jerikói rózsának. A gyömbérfélék családjába tartozó *Amomum* nemzetség némely fájának termése ma már szinte kizárólag Dél-Ázsiában használatos, de ott nagyra becsülhetik, mert a paradicsom magjának nevezik. MATTHIOLUS füveskönyvében azt olvassuk, hogy Nürnbergben a loncot (*Lonicera caprifolium* és *periclymenum*) nevezik jerikói rózsának. Az első magyar kertészeti munka is *Rosa de Jericho* néven ajánlja lugasnak a loncot. Ennek emléke, hogy a *Lonicera caprifolium* ma is a jerikói lonc nevet hordja, nem mintha Jerikóban lenne honos, vagy onnan hozták volna. Ha azonban az arabok elnevezhették jerikói rózsának az *Anastaticá*-t, a nürnbergiek egészen hasonló joggal nevezték — valószínűleg jó illatáért — jerikói rózsának a loncot.

A XVII. és XVIII. század folyamán lassanként irodalmi emlékké halványul a jerikói rózsza és később talán egészen el is felejtették volna, ha a múlt század közepén két francia utazó, MICHON abbé és SAULCY akadémikus 1851-ben ellátogatva a Szentföldre, újból fel nem kavarják a jerikói rózsza ügyét. Hogy mennyire irodalmi halvány emlék volt már ekkor a jerikói rózsza, az mutatja, hogy MICHON és SAULCY egészen új növénnel és elmélettel állottak elő. Szerintük ugyanis az igazi jerikói rózsza az *Odontospermum pygmaeum*. (4. kép.)

Ez a növény a fészkesek családjába tartozik, szintén egygyári, mint az *Anastatica hierochuntica* és szintén higrochasztikus mozgást végez. Míg azonban az *Anastatica* egészében felnyílik, az *Odontospermum* csak fészkepikkelyeit nyitja és csukja. Ez a mozgás, amely az *Anastaticá*-hoz hasonlítva csak a táskatermés nyílásának és záródásának felel meg, teljesen biztosítja a termés elterjesztését és a csirázás feltételeit is, mert a fészkepikkelyek behajlása által egyrészt elhárulnak a gördülés akadályai, másrészt az elfedett kaszatok nem hullhatnak ki mindaddig, míg az eső következtében újra fel nem nyílnak a fészkepikkelyek. A higrochasztikus mozgás mechanizmusa teljesen olyan, mint az *Anastatica* esetében.

MICHON és SAULCY két körülményre alapították azt az elméletüket, hogy az *Odontospermum* az igazi jerikói rózsza. Az egyik az, hogy az *Anastatica hierochuntica* nem terem Jerikó közvetlen környékén, hanem csak messzebb Jerikótól, így a Holt-tenger környékén, a Sinai-félszigeten és Perzsia déli részén, ezzel szemben az *Odontospermum* nagyon gyakori a jerikói völgyben. A másik és sokkal fontosabb körülmény az lenne, hogy több olyan francia nemesi család címerében, amelyeknek ősei részt vettek a keresztes hadjáratokban, jerikói rózsza található és ez a címerrajz határozottan *Odontospermum*, nem pedig *Anastatica* képe.

MICHON és SAULCY nyomán SCHWEINFURTH és ASCHERSON, az egyiptomi flóra eme két kiváló kutatója, is megtagadják az *Anasta-*

ticá-t és az *Odontospermum*-ot vallják az igazi jerikói rózsának. ASCHERSON Berlinben 1881 június 24-én a brandenburgi botanikai egyesület ülésén bemutat néhány, a botanikai múzeumban őrzött *Odontospermum*-példányt és egyszersmind demonstrálja a fészekpikkelyek mozgását is. ASCHERSON nyomán a német irodalomban is elterjedt az a felfogás, hogy az igazi jerikói rózsza nem az *Anastatica*, hanem az *Odontospermum*.

Ha tudjuk azt, hogy a jerikói rózsza nem középkori, hanem renaissance eredetű név, szinte egészen fölöslegessé válik, hogy ezt az

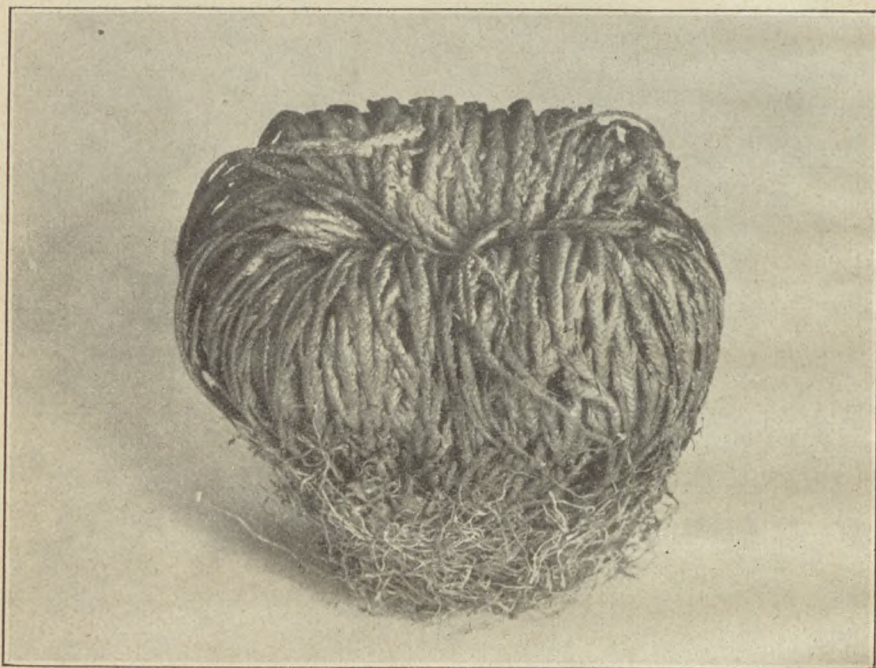
4. kép. *Odontospermum pygmaeum* (DC) O. HOFFM. baloldalt nyitott, jobb oldalt zárt fészekpikkelyekkel. (O. HOFFMANN nyomán.)

elméletet cáfoljuk. De STEINBRINCK és SCHINZ részletesen foglalkoztak ezzel a kérdéssel és mert tulajdonképen MICHON és SAULCY nyomán került a jerikói rózsza a keresztes lovagokkal kapcsolatba és mert ma is gyakran olvasható, hogy az első jerikói rózsákat a keresztes lovagok hozták Európába, talán nem fölösleges kiemelni, hogy MICHON és SAULCY állítása teljesen téves. SCHINZ nem kevesebb, mint 13 éven át kutatott olyan címerek után Franciaországban, amelyekben növényi ornamentika található, de jerikói rózsának nyomát sem lelte. Megkérdezte a legkiválóbb francia és német heraldikusokat, egyikük sem tudott olyan címerről, amelyben bármiféle jerikói rózsza rajza lenne. Ezzel végleg elintézettnek tekinthető az *Odontospermum* ügye a multa nézve. A franciák azonban, úgy látszik, nemzeti ügyet csináltak abból, hogy külön növényük legyen a piacon a jerikói rózsza szerepében és már a hetvenes években az *Odontospermum*-ot árulták jerikói rózsza gyanánt.

Ugyanezekben az időkben tűnt fel az európai piacokon és virágkereskedésekben az amerikai származású jerikói rózsza is, a korpafűféle *Selaginella lepidophylla*. Úgy látszik, Mexikóban valamikor a XIX. század elején kezdték el használni a karácsonyi virrasztás idején jerikói rózsának, vagyis a feltámadás növényének ezt a *Selaginellá*-t, amely azután a harmincas években Európába is eljutott és itt először WILLIAM JACKSON HOOKER és ROBERT KAYE GREVILLE 1833-ban írták le és ekkor kapta tudományos nevét is. (5. kép.)

Nem sokkal később Angliában GERARD E. SMITH Chichesterben, C. F. MEISSNER pedig Bázelen tanulmányozták a *Selaginella lepidophylla*

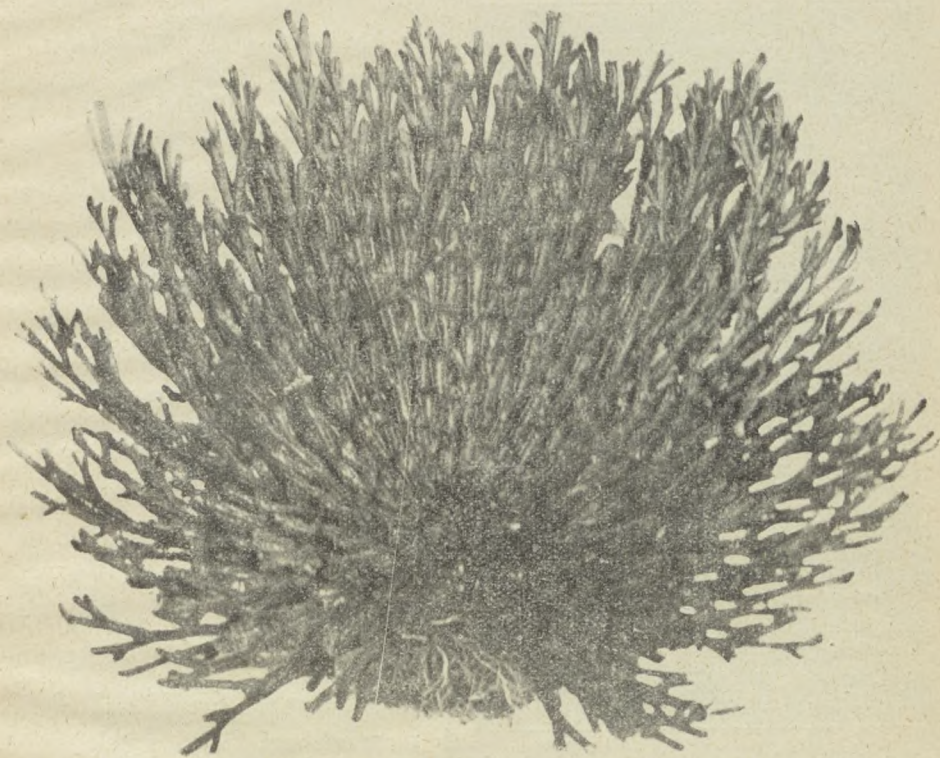
5. kép. *Selaginella lepidophylla* összegombolyodva. (ROSEMBERSZKY Ö. felvétele.)

phylla nedvszívás által támadó mozgását. MEISSNER ezt írja: „Az egyetem felügyeletem alatt álló botanikai intézetei 1836 nyarán PETER VISCHER-PASSAVANT úrtól két példány száraz, golyóalakra összegombolyodott, madárfészekhez hasonló növényhez jutottak, amelyeket nevezettnék küldött Mexikóban időző fivére, LUCAS VICHER úr, aki a kísérőlevélben azt írta, hogy ez a növény Mexikóban messze földön híres, mert vízbe téve mintegy újraéledve szétbontakozik és ezért a sajátos viselkedéséért nagyra tartják. Mindkét példánnyal nyomban kísérletet végeztem és mindkettő nagyon feltűnően mutatta az említett sajátosságát, sőt az ágak kiterülése hasonlíthatatlanul gyorsabban végbement, mint a hajdan annyira magasztalt jerikói rózsza egyidejűleg vízbe helyezett két példányának ágaié, tudniillik 10—20

pere alatt, holott az *Anastatica* felnyílása több mint kétszer annyi ideig tart.“

Ezekkel a sorokkal indult el európai útjára az amerikai származású jerikói rózsza és csakhamar legyőzte keleti versenytársait. Az *Anastatica* utoljára 1873-ban a bécsi világkiállításon tűnt fel, hova arabok hozták és pedig olyan mennyiségben, hogy ettől kezdve egészen elvesztette azt a csodálatos hírét, amely évszázadokon át övezte ritkasága miatt. Már a nyolevanas években a virágpiacokon a *Selaginella lepidophylla* jelenik meg igazi jerikói rózsza néven és a közön-

6. kép. *Selaginella lepidophylla* szétterült ágakkal. (ROSEMBERSZKY Ö. felvétele.)

ség, amely nem ismeri a növényt és nem ismeri annak hazáját, buzgalommal vásárolja a hangzatos reklámmal kínált amerikai jerikói rózsát.

A *Selaginella lepidophylla* kétségtelenül leginkább megérdemli a reklámot és a feltámadással kapcsolatos nevet. A másik két jerikói rózsza hiába származik a Szentföldről, mégsem támad fel valóban, csak halott ágai végzik a mozgást. Ellenben az amerikai jerikói rózsza nemesak felnyílik (6. kép), hanem valóban új életre támad. Nagyon jellegzetesen írja le ezt a jelenséget PAUL F. F. SCHULZ, azért az ő szavait idézem.

„A *Selaginella lepidophylla* különleges szobanövény. Többnyire elfeledve tölti az időt valamelyik fiókban és csak alkalmilag veszik

elő, hogy varázserejét az avatatlannak bemutassák. Évtizedig is elviseli a teljes szárazságot, és azután vízhez jutva új életre támad. A száraz és fakó gombolyogban senki sem sejtí az élő növényt. Pedig ez az állapot csak alkalmazkodás által támadt életjelenség. A *Selaginella lepidophylla* a mexikói, esőben szegény sziklasivatokból ered. Mikor ott véget érnek az esős napok, a talajon laposan szétterülő növény ágai összegombolyodnak; ezáltal annyira csökkent a párolgását, hogy ebben a gombolyag-alakjában a legtartósabb szárazságot is ártalom nélkül elviseli.

7. kép. *Helleborus niger* virágzó ágai vázában. (G. SCHLENKER nyomán.)

Ha a tartós szárazság szinte az utolsó csepp nedvet is elrabolja a növénytől, a teste minden porcikájában bőségesen raktározott zsíros olajból tengeti életét, mert bizony még a nyugvó állapotban lévő feltámadás virága sem élhet némi anyagcsere nélkül. Ha azonban a növény vízhez jut, ágai szétterülnek és nyomban megkezdik az áthasonítás munkáját. A klorofill szinte a szemünk előtt látszik néhány perc alatt újraképződni, valójában azonban csak elmenekült a sejtek belső zugaiba, hogy a fény szét ne ronesolja. Gyökérre egyelőre nincs szüksége a növénynek, mert elég az a víz is, amelyet leveleivel vesz fel. Hogy azonban a feltámadás virága az évekig tartó nyugalom után nemesak látszólag támad új életre, bizonyítja, hogy üvegházban, kellő gondozással új gyökérzetet fejleszt.

A mexikói származású jerikói rózsza fölébredése olyan mértékben megközelíti a feltámadás fogalmát, hogy még a szakembert is csodálatra ragadhatja, hiszen a növényi szervezet bámulatos szívósságának bizonyítéka, — mégis manapság már hétköznapi érdekességgé és közönséges árucikké lett a jerikói rózsza és legfeljebb talán még a forgalomtól távol eső helyeken teszik karácsony éjszakáján az asztalon álló edénybe, hogy éjjelre kinyíljon és hirdesse karácsony örök esodáját.

Ez a szép szokás és ami ezzel kapcsolatos, visszaszorult a múlt században, amikor a karácsonyfa diadalmasan bevonult a karácsonyi szobába. Hajdan virágban keresték a karácsonyi díszet s aki csak tehette, nem elégedett meg a száraz jerikói rózsával, hanem élő

virágokkal is igyekezett díszíteni a karácsonyi asztalt. (7. kép.)

Az első karácsonyi virágokat, úgy látszik, a természet szolgáltatta. Az Alpeseekben, Apennineken és Szerbiában honos szép fehér vagy halovány rózsaszín virágú *Helleborus niger* enyhe teleken gyakran már karácsonykor virágzik. Ez a jelenség nem került el a természet- és virágkedvelő alpesi ember figyelmét és a fekete hunyor virágát karácsonyi dísznek állította szobájába. Éppen ezért az Alpeseiben ma is karácsonyi gyökér, karácsonyi rózsza és karácsonyi virág a neve. Már az újkori botanika apja, OTTO BRUNFELS azt írja a XVI. században: „Christwurz hat seinen Namen darumb, daz seine Bloumen auff Christnacht sich auffthuet und bluet, welches ich auch selbst war genommen und gesehen, mag für ein gespot halten, wer da will.“

A fekete hunyor gyökere miatt viseli *niger* nevét, és a fekete

8. kép. A *Helleborus niger* rajza a müncheni állami könyvtár úgynevezett „Dioskurides longobardus“ kódexében; a IX. században készült rajz azt jelképezi, hogy a növényvel a dühöngőt gyógyították. (H. FISCHER nyomán.)

9. kép. Karácsonyi kaktusz (*Epiphyllum truncatum*) *Peireskia aculeata* alanyon. (MOLISCH nyomán.)

hunorgyökeret már a középkorban használták orvosságnak, főként fisztulák gyógyítására, tetvek ellen, mint hashajtót, a XII. század kiváló orvosnője, HILDEGARD, a Bingen mellett fekvő ruprechtsbergi apácázárda főnöknője melancholia ellen ajánlotta, de középkori müncheni kódex rajza szerint, amely egyszersmind legelső rajza ennek a növénynek, a dühöngőket is gyógyították vele. (8. kép.)

Valószínűleg mint gyógynövény kerülhetett a kertbe, ahol csakhamar szép és korán nyíló virágát is megbecsülték idővel és már a középkorban karácsonyi rózsának nevezték el. Olyan házakban, ahol megkívánták a karácsonyi virágot, már a renaissance korában eszerpbe ültették, hogy a szobában biztosítsák karácsonyi virágzását. Ez az eljárás mindenesetre sokkal helyesebb volt, mint az az újabb, hogy ezer- és ezerszámra szedetik egyes virágkereskedők a virágját és üzleti érdekből valósággal kiirtják a növényt. Éppen ezért jogos,

hogy a bajor és az osztrák hatóságok ma már a törvényesen védett növények közé sorolták.

A budapesti téli virágpiacra csak ritkán kerül néhány csokor.

Mikor az exotikus növények bevándorlása megindult az európai kertekbe és virágos szobákba, díszesebb és különösebb növény lett versenytársa a karácsonyi rózsának. A kaktuszok között a múlt század első felében terjedt el a virágházakban és szobákban az *Epiphyllum truncatum*, amelyből 1818-ban hozták Európába az első példányokat. Hazájában, a braziliai Rio de Janeiro államban, az őserdők fáinak fennlakó díszje ez a kaktusz; levélszerűen lapos és ívelt, ívben meghajló ágairól nagyon könnyű megismerni.

Ritkán látható „saját lábán“, mert epifita életmódhoz szokott gyökere nem érzi jól magát a cserépföldben és hajlott ágai a földre vagy az asztal lapjára feküdnének. Hogy ezt elkerüljék és hogy job-

10. kép. A karácsonyi kaktusz virága.
(P. SCHULTZ nyomán.)

ban fejlődjön, más kaktuszokra oltják, úgynevezett kaktuszfát nevelnek belőle, amelynek valamelyik *Peireskia* az alanya. (9. kép.)

Hazájában novembertől januárig virágzik. Ott, a déli félgömbön ekkor tűz legforróbban a nap és ilyenkor csaponganak a fák között a kolibrik. Ezeknek nyitja pompás karminpiros virágát, amelynek kétoldali részarányossága különbözteti meg az *Epiphyllum* nemzetséget a másik levélkaktusznemzetségtől, a szabályosan sugaras virágú *Phyllocactus*-tól. Kellő gondozással nálunk a szobában is ki-virágzik az *Epiphyllum* és mert már karácsonykor virágzásra bírható, karácsonyi kaktusz a költői neve. (10. kép.)

Aki ragaszkodik a karácsonyi virághoz, még másként is igyekszik biztosítani a virágdísz a karácsonyi asztalra. Gyümölcsfa mindenütt akad, és a gyümölcsfa ágából készül a SZENT BORBÁLÁ-ról nevezett csokor. Az egyház december 4-ét rendelte SZENT BORBÁLA emlékének és így reá hárul az a feladat, hogy gondoskodjék karácsonyi virágokról, viszont hálából a karácsonyi hajtattott virágdísz BORBÁLA-csokornak nevezik.

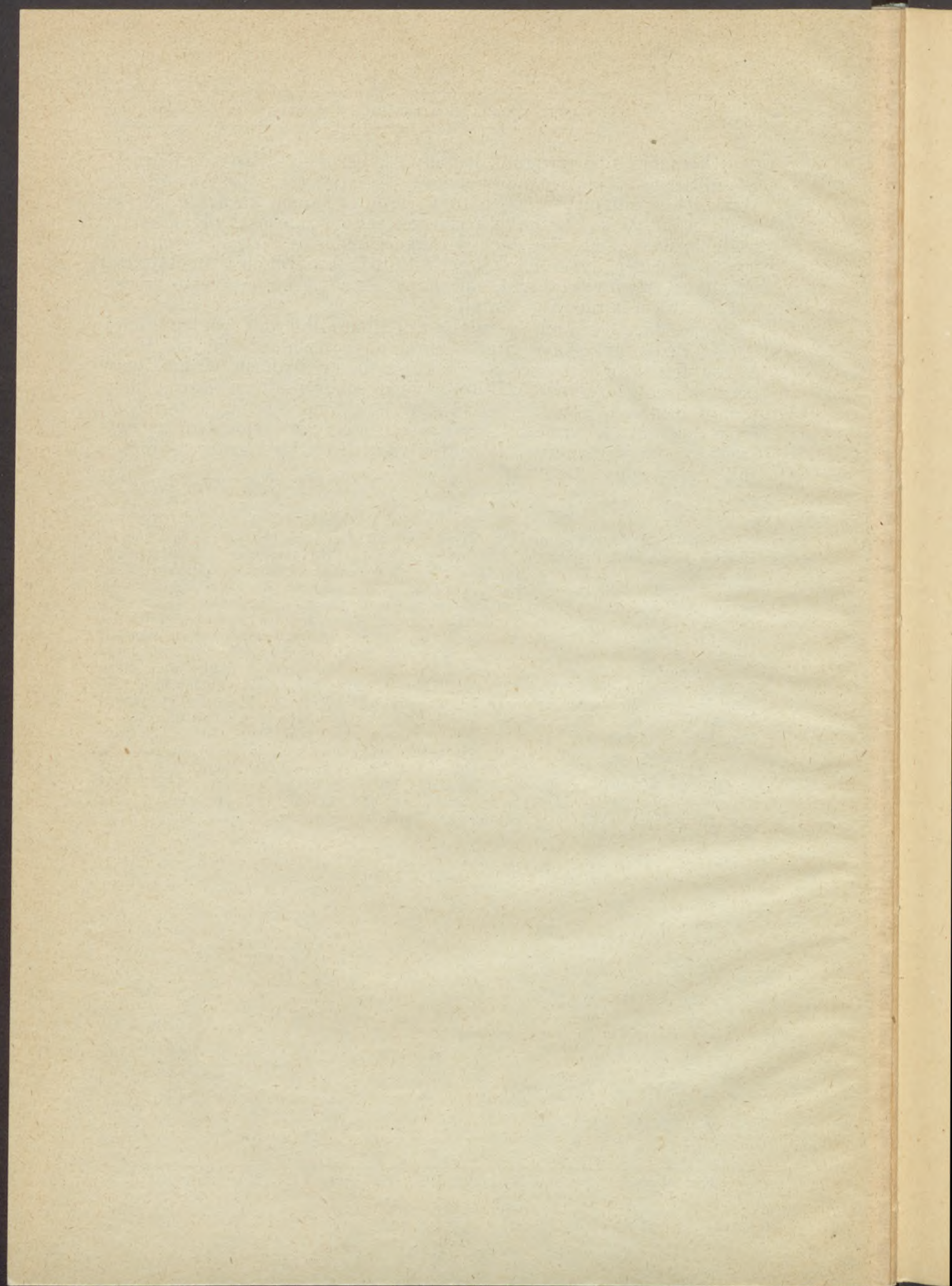
December 4-én levágunk néhány cseresznye-, szilva-, őszibarack-, kajszibarack- vagy mandulavesszőt és azokat a meleg szobában ablak mellé állítjuk. Számíthatunk rá, hogy éppen karácsonykor kinyílik a virágjuk. Ilyesmivel természetesen ma már csak olyan helyen foglalkoznak, ahol nincsenek virágkereskedések. Nagyobb városokban nem ismerik már az egyszerű Borbála-csokrot, hanem hajtattott orgonával, gyöngyvirággal, tulipánnal és riviériai ibolyával, rózsával díszítik a karácsonyi asztalt.

A csodát pedig, amely valaha a legfontosabb volt, végleg elfelejtették. Pedig mikor felnyílik a karácsonyi asztalon a jerikói rózsza, avagy felpattan a karácsonyi kaktusz finom alkotású virága, vagy pedig a virágkereskedő szállította virágcsokor illatozni kezd a karácsonyi asztalon, a természetvizsgáló is elgondolkozhat a természet örök csodáján, a természettörvényeken, amelyek birtokában az egyszerű száraz jerikói rózsza helyett a világ legszebb virágait varázsoltuk a karácsonyi asztalra.*

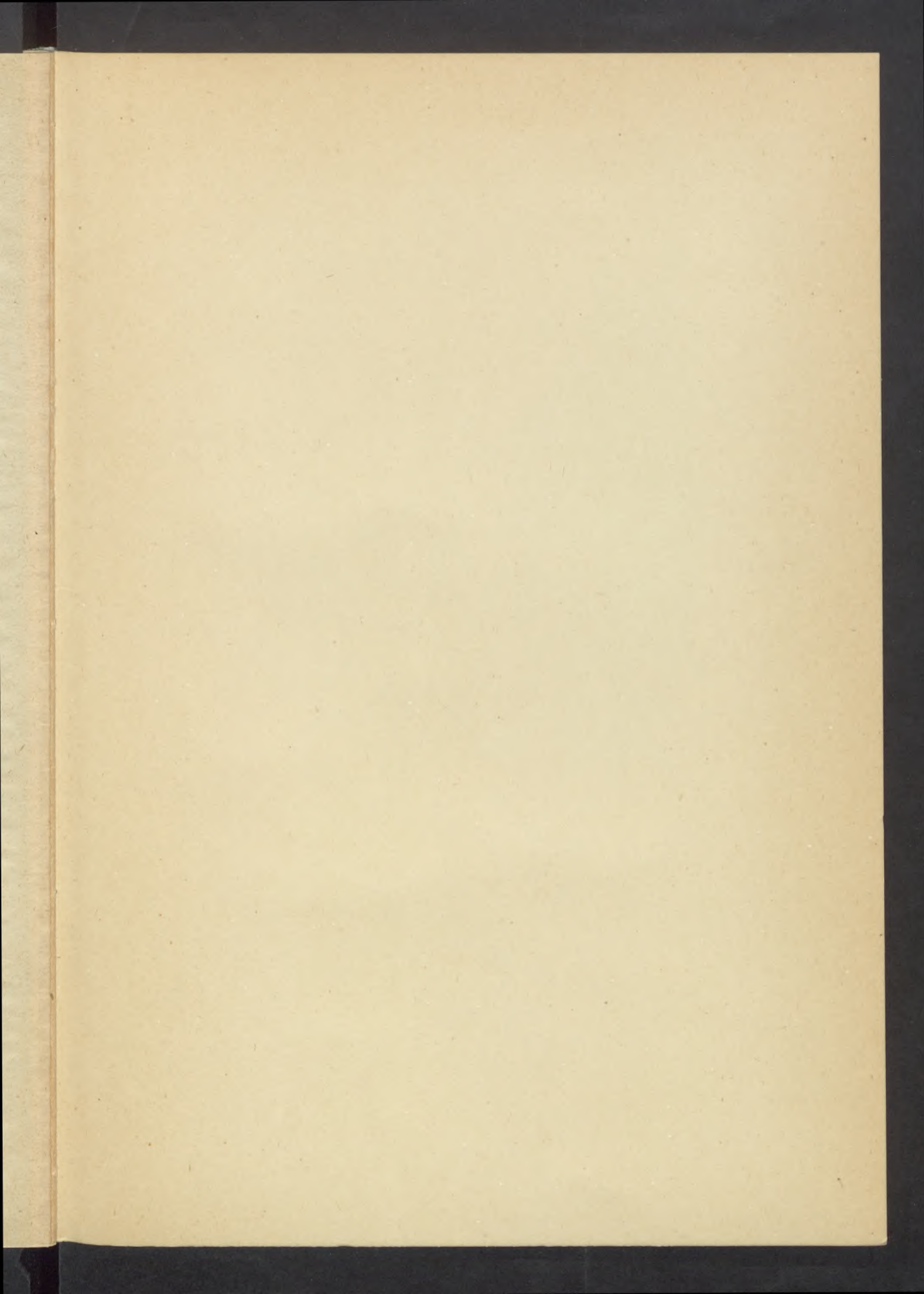
Dr. Rapaics Raymund.

* *Irodalom.* SZUTÓRISZ F.: A növényvilág és az ember. 1905. 615. old. — E. ULBRICH: Biologie der Früchte und Samen. 1928. 199. old. — C. STEINBRINCK és H. SCHINZ: Über die anatomische Ursache der hygrochastischen Bewegungen der sog. Jerichorosen; Flora XCVIII. 1908. — BORBÁS V.: Pallas Lexikon. — H. FISCHER: Mittelalterliche Pflanzenkunde. 1929. 51. old. — P. BELON: Les observations de plusieurs singularitez et choses mémorables trouvées en Grèce, Asie, Indes, Egypte, Arabie et autres pays étranges, rédigées en trois livres 1553. — L. RAUWOLF: Aigentliche beschreibung der Raiss, so er vor diser zeit gegen Auffgang inn die Morgenländer, fürnemlich Syriam, Judäam, Arabiam, Mesopotamiam, Babyloniam, Assyriam, Armeniam etc. nicht ohne geringe mühe und grosse gefahr selbs vollbracht. 1581—1583. — E. H. F. MEYER: Geschichte der Botanik. IV. 1857. 405. old. — R. MORISON: Plantarum historiae univ. II. 1715. 328. old. — TABERNAEMONTANUS: Kreuterbuch. 1687. 836. old. — LONICERUS: Kreuterbuch. 1569. 319/b. old. — MATTHIOLUS: Kreuterbuch. 1611. 333. old. — LIPPAT J.: Posoni Kert. 1664. — MICHON: Voyage religieux en Orient. 1853. — SAULCY: Voyage autour de la mer morte. 1853. — Bull. de l'Inst. Egypt. 1885. Nr. 6, 92. old. — Bot. Ver der Prov. Brandenburg, 1881, 44. old. — HOOKER és GREVILLE: Botanical Miscellany, III. 1833. 106. old. — Linnaea XII. 1838. 150. old. — P. F. F. SCHULZ: Unsere Zierpflanzen. 1909. 13. old. — O. BRUNFELS: Contrayfayt Kreuterbuch. 1532. — G. SCHLENKER: Botanische Streifzüge in Haus, Hof und Garten. 17. old.

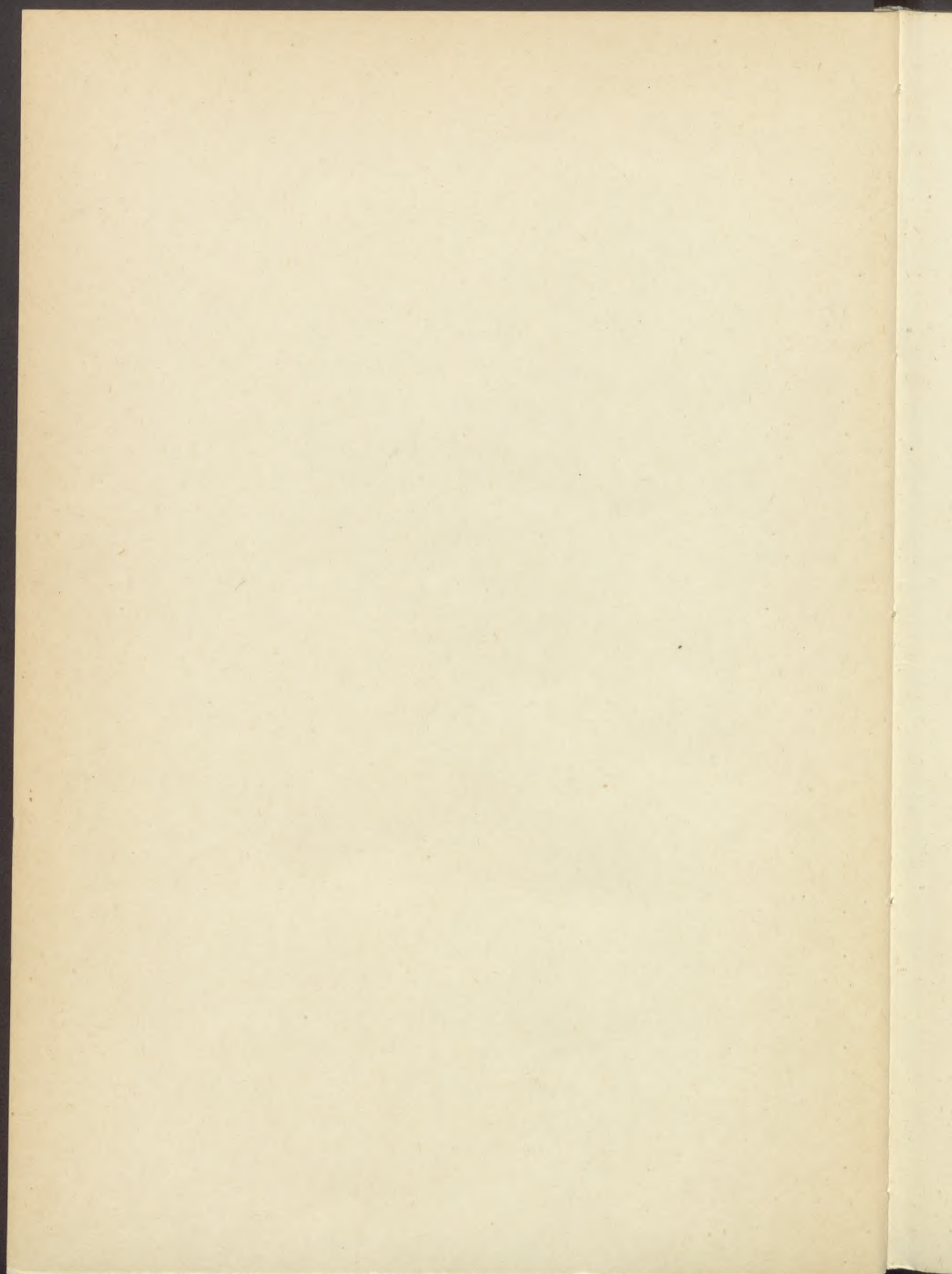

1973 DEC 29

